

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 338

Великий Ю.М.,

кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів і кредиту,
Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету

Косарева І.П.,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів і кредиту,
Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету

Політун Д.О.,

студент,
Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

Великий Ю.М., Косарева І.П., Політун Д.О. Теоретичні основи оцінки ймовірності банкрутства підприємства. У статті висвітлено систематизацію нормативних документів зі впровадження процедури банкрутства підприємств і організацій. Розглянуто наявність іноземних методів діагностики ймовірності банкрутства підприємства. Досліджено поняття «банкрутство підприємства» з точок зору різних науковців. Сформовано власне визначення поняття «банкрутство підприємства». Узагальнено різні види банкрутства за класифікаційними ознаками.

Ключові слова: банкрут, банкрутство, криза, діагностика, неспроможність, види банкрутства.

Великий Ю.Н., Косарева И.П., Политун Д.А. Теоретические основы оценки вероятности банкротства предприятия. В статье освещена систематизация нормативных документов по внедрению процедуры банкротства предприятий и организаций. Рассмотрено наличие иностранных методов диагностики вероятности банкротства предприятия. Исследовано понятие «банкротство предприятия» с точек зрения разных ученых. Сформировано собственное определение понятия «банкротство предприятия». Обобщены различные виды банкротства по классификационным признакам.

Ключевые слова: банкрот, банкротство, кризис, диагностика, несостоятельность, виды банкротства.

Velykyi Yu.M., Kosareva I.P., Politun D.O. Theoretical basis for assessing the probability of bankruptcy of an enterprise. The article deals with the systematization of normative documents on the introduction of the bankruptcy procedure of enterprises and organizations. The presence of foreign methods of diagnosing the probability of bankruptcy of the enterprise is considered. The concept of “bankruptcy of the enterprise” from the point of view of different scholars was investigated. Formal definition of the concept of “bankruptcy of the enterprise”. There are generalizations of various types of bankruptcy on the basis of classification.

Key words: bankruptcy, bankruptcy, crisis, diagnostics, insolvency, types of bankruptcy.

Постановка проблеми. Банкрутство, безумовно, є несприятливою ситуацією загалом для економіки країни. З одного боку, бюджет недоотримає податки, а з іншого боку (в соціальному плані), скорочуються робочі місця, частка працівників залишається без стабільного доходу. У зв'язку з цим допущення процедури банкрутства є небажаним явищем для всіх учасників господарського процесу. Тому вивчення та застосування різних підходів, методів передбачення ймовірності банкрутства, виявлення завчасно кризових ознак на підприємстві та вжиття дієвих заходів покращення фінансового стану є важливими елементами фінансової діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам прогнозування банкрутства підприємств та оцінки його наслідків приділяється значна увага як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Методи оцінки ймовірності банкрутства та критерії його прогнозування і діагностики досліджували такі провідні вчені, як, зокрема, Е. Альтман, У. Бівер, І. Романе, Р. Лис, Г. Спрінгейт, А. Таффлер. Відповідно, сучасній науці відомі, а також у ній широко використовуються зарубіжні моделі Альтмана, Спрінгейта, Фулмера, Таффлера і Тішоу, Ліса, Конана і Гольдера тощо.

Серед вітчизняних вчених, які досліджували питання оцінки ймовірності банкрутства, доцільно відзначити таких, як І. Бланк, К. Залигін, Л. Лігоненко, О. Манойленко, Л. Ситник. Окремі проблеми вирішення неплатоспроможності шляхом виходу з фінансової кризи, а також способи і методи її подолання на рівні підприємств вивчали В. Герасимчук, О. Ткаченко, К. Котел, В. Шаповал та інші науковці.

Серед сучасних досліджень оцінювання ймовірності банкрутства з урахуванням міжнародного досвіду відомі розробки О. Андрушко, М. Горбачевської, О. Базилінської, Н. Дмитрієва, О. Іваненко, А. Колосової, Е. Короткова, В. Подольської, Р. Романів, Є. Рясних, О. Шапурової, Н. Шморгун, О. Яріш та інших науковців.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження поняття «банкрутство» з точок зору різ-

них науковців, стану його нормативно-законодавчого попередження та обґрунтування його основних видів.

Виклад основного матеріалу. В Україні загалом існує достатня кількість нормативних, законодавчих документів, що регламентують основні стадії розвитку кризових явищ на підприємстві та впровадження процедури банкрутства.

Загалом під системою законодавства про банкрутство логічно розуміти сукупність джерел правового регулювання відносин платоспроможності та банкрутства, що є зовнішньою видимою формою вираження правових норм конкурсного права [16, с. 149]. Розглянемо законодавчі документи, які регламентують в Україні процеси, пов'язані зі впровадженням процедури банкрутства на підприємстві (табл. 1).

На законодавчому рівні відносини банкрутства регламентуються в Україні з 1992 р. Найбільш карди-

Таблиця 1

Систематизація нормативних документів зі впровадження процедури банкрутства підприємств та організацій

Нормативний документ	Джерело	Основний зміст
Господарський кодекс України	Глава 23 «Визнання суб'єкта підприємницької діяльності банкрутом»	Містить 7 статей, що визначають поняття неплатоспроможності та суб'єкта банкрутства (ст. 209); поняття кредиторів та форми їх організації (ст. 210); заходи щодо запобігання банкрутству суб'єктів підприємництва (ст. 211); процедури, що застосовуються до неплатоспроможного боржника (ст. 212); майнові активи боржника, за рахунок яких формується ліквідаційна маса (ст. 213); основні засади та зміст державної політики з питань банкрутства (ст. 214); відповідальність за порушення законодавства про банкрутство (ст. 215).
Цивільний кодекс України	Стаття 18	Передбачає можливість визнання фізичної особи – підприємця банкрутом у разі його неспроможності задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані зі здійсненням ним підприємницької діяльності.
	Стаття 110	Частина 3 цієї статті визначає недостатність активів для задоволення вимог кредиторів як одну з підстав ліквідації юридичної особи, порядок якої визначається законом про відновлення платоспроможності боржника або визнання банкрутом.
Закон України від 14 травня 1992 р. «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»	Розділ I ст. ст. 1–8	Загальні положення: визначення термінів; законодавство, що регулює провадження у справах про банкрутство; державний орган з питань банкрутства, арбітражний керуючий; заходи запобігання банкрутства; санація боржника; судові процедури, що застосовуються до боржника.
	Розділ II ст. ст. 9–36	Провадження у справах про банкрутство.
	Розділ III ст. ст. 36–48	Ліквідаційна процедура.
	Розділ IV ст. ст. 49–76	Продаж майна в провадженні у справі про банкрутство.
	Розділ V ст. ст. 77–83	Мирова угода.
	Розділ VI ст. 83	Припинення провадження у справі про банкрутство.
	Розділ VII ст. ст. 84–96	Особливості банкрутства окремих категорій суб'єктів підприємницької діяльності.
	Розділ VIII ст. ст. 97–118	Арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор).
Розділ IX ст. ст. 119–134	Процедура банкрутства, пов'язана з іноземною процедурою банкрутства.	
Розділ X	Прикінцеві положення.	
Закон України «Про банки й банківську діяльність»	Розділ I «Загальні положення»; Розділ V «Проблемний та неплатоспроможний банк. Ліквідація банку»; Розділ VII «Прикінцеві положення»	Закон визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні та правові засади створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банків.

Джерело: складено по матеріалах [3, с. 184–185; 7]

нальні зміни в процедуру банкрутства приніс Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 30 червня 1999 р. № 784-XIV, введеного в дію 1 січня 2000 р. з подальшими змінами та доповненнями (остання редакція від 16 жовтня 2011 р. № 3795-XVII) [5, с. 104].

Загалом кількість підприємств, які мають певні ознаки кризового стану, що характеризується його збитковістю та неплатоспроможністю, значно більша, ніж кількість порушених справ про банкрутство.

Так, простежується тенденція до збільшення заяв щодо збудження справ про банкрутство (34 425 заяв у 2015 р., що на 22 476 заяв більше, ніж у 2012 р. і на 4 220 заяв більше, ніж у 2014 р.). Однак відсоток збудження справ в період з 2012 по 2015 рр. знижувався

(з 86,84% у 2011 р. до 9,66% у 2015 р.) [11 с. 693]. Це пов'язане з різними причинами, головною з яких є вжиття антикризових заходів, зокрема процедури санації. Попередження банкрутства підприємства є можливим за умови організації на підприємстві спеціальної системи дослідження.

Уникнення банкрутства підприємств та своєчасність виявлення загроз фінансовій безпеці можливі за допомогою постійного моніторингу фінансової діяльності підприємства. Передбачення загроз кризового стану підприємства спрямоване перш за все на систематичне дослідження фінансового стану підприємства.

Наявність іноземних методів діагностики ймовірності банкрутства підприємства пов'язана здебільшого з їх не адаптованістю до вітчизняних умов. До них можна віднести такі економетричні моделі, як дво-

Таблиця 2

Основні характеристики поняття «банкрутство підприємства», визначені науковцями

Джерело	Поняття «банкрутство»	Ключові слова
Н. Лазарева [12, с. 365]	Банкрутство є унікальним правовим механізмом вирішення проблем заборгованості приватної особи шляхом визнання цієї особи неспроможною.	Банкрутство є унікальним правовим механізмом.
В. Козирева [9, с. 65]	Банкрутство – це завжди наслідок, передумовою якого є неплатоспроможність.	Банкрутство – це наслідок.
Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [7]	Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені в порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.	Визнана судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність.
І. Бланк [1, с. 498]	Банкрутство – встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки висунуті до нього з боку кредиторів вимоги, а також виконати зобов'язання перед бюджетом.	Встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства.
Т. Костянецька [10, с. 230]	Під банкрутством можна розуміти визнану судом офіційну неспроможність суб'єкта господарювання відповідати вимогам кредиторів, яка настає після вжиття системи антикризових заходів, спрямованих на відновлення діяльності підприємства, а неспроможність – нездатність боржника виконати виплати по грошовим зобов'язанням в повному обсязі та в певну частину часу.	Визнана судом офіційна неспроможність суб'єкта господарювання відповідати вимогам кредиторів.
Є. Волконский [3, с. 184]	Банкрутство – це встановлений господарським судом факт неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати свої грошові зобов'язання не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури [14].	Неспроможність виконати свої грошові зобов'язання не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.
О. Коваленко, К. Склярченко [8, с. 67]	Банкрутство характеризує неспроможність підприємства (організації) задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди.	Неспроможність підприємства (організації) задовольнити вимоги кредиторів.
Г. Сукрушева, В. Папуцин [15, с. 684]	Банкрутство підприємства – це наслідок глибокої фінансової кризи підприємства, що приводить до відмови фінансувати основну поточну діяльність у зв'язку з відсутністю коштів, та відмова сплачувати за власними борговими зобов'язаннями, що є підставою для ліквідації підприємства.	Банкрутство підприємства – це наслідок глибокої фінансової кризи підприємства.
А. Шеремет, Р. Сайфулін [17, с. 145]	Банкрутство підприємства розуміють як неспроможність підприємства фінансувати поточну операційну діяльність і погасити термінові зобов'язання.	Неспроможність підприємства фінансувати поточну операційну діяльність і погасити термінові зобов'язання.
Власне визначення	Банкрутство є унікальним правовим механізмом, реалізація якого виникає внаслідок глибокої фінансової кризи, тобто це визнана судом офіційна неспроможність боржника відновити свою платоспроможність, задовольнити вимоги кредиторів.	

факторна та п'ятифакторна модель оцінки ймовірності банкрутства на основі Z-рахунку Альтмана, модель Спрінгейта, модель Фулмера, модель Конана і Гольдера. Водночас існують вітчизняні методи оцінки банкрутства, а саме моделі О. Терещенка, А. Матвійчука та R-модель прогнозу ризику банкрутства [2, с. 69].

Діагностика – це водночас і оцінка стану поточного фінансового обліку та звітності, база для висування гіпотез про закономірності та можливе нестійке фінансово-економічне положення [6, с. 63].

Сучасне поняття «банкрут» походить від італійського виразу “banca rotta”, що означає звичай перекидати лавку банкіра, що стояла на площі міста, в разі нездатності останнього провести розрахунки з кредиторами [10, с. 228].

У практиці розвитку країн з ринковою економікою банкрутство виступає як механізм регулювання та саморегулювання економіки або передусім дотримання виконання зобов'язань. Як економічне явище банкрутство підприємства безпосередньо пов'язане зі зниженням ефективності його діяльності [13, с. 12].

Незважаючи на те, що таке явище, як банкрутство, виникло за давніх часів, все ж таки існує безліч його трактувань не тільки серед науковців, але й у нормативних документах. Тому доцільним є дослідження наукових праць з точки зору виявлення сутності поняття «банкрутство».

Щодо видів банкрутства, то слід зазначити, що, незважаючи на велику кількість наданих вченими класифікацій, в основу яких покладені різні критерії, сьогодні не існує єдиної загальноприйнятої класифікації видів банкрутства. Проте деякі науковці, а саме В. Доній [4], В. Шило, С. Ільїна, В. Барабанова, І. Криштопа [18], визнають такі види банкрутства, як реальне, технічне, навмисне та фіктивне.

Різниця полягає в трактуванні навмисного банкрутства. Якщо В. Доній [4] вказує просто на наявність навмисного банкрутства, то В. Шило, С. Ільїна, В. Барабанова, І. Криштопа [18] трактують вид навмисного банкрутства двоюко. З одного боку, навмисне банкрутство – це навмисне приховання факту стійкої фінансової нездатності шляхом надання недостовірних даних [18]. З іншого боку, навмисне банкрутство – це навмисне створення (або збільшення) керівником або власником підприємства його неплатоспроможності; нанесення ними економічного збитку в інтересах інших осіб; свідомо некомпетентне фінансове керування [18].

О. Рибалко та Н. Дьячкова [14, с. 71] виділяють види банкрутства за такими класифікаційними ознаками, як умисність (необережне, умисне); фактичний стан підприємства (реальне, приховане, фіктивне). На рис. 1 представлено узагальнені види банкрутства за різними джерелами.

На рис. 1 можна побачити наявність достатньої кількості варіацій видів банкрутства. Основними видами у різ-

них авторів можна виділити такі, що частіше повторюються, а саме навмисне, яке може трактувати як навмисне приховання ознак кризи або навмисне доведення до кризового стану і як наслідок впровадження процедури банкрутства [18]. В цьому разі підприємство навмисними діями зацікавлених осіб доводиться до банкрутства або за непрофесійними діями керівництва підприємство опиняється у стадії банкрутства та ліквідації. Тоді як в межах своїх повноважень власник підприємства, органи державної влади та органи місцевого самоврядування повинні проводити відповідну фінансову політику та вживати своєчасних заходів щодо запобігання банкрутства підприємства.

Спостереження на різних рівнях управління за процесом виникнення та розвитком ймовірності банкрутства має здійснюватися за відповідною процедурою, яка починається з оцінки дійсної ситуації на підприємстві, та розглядом можливого сценарію розвитку процедури банкрутства (реальне внаслідок навмисних дій, яке може бути і фіктивним; умисне як наслідок необережних дій керівництва або як умисні дії щодо доведення до банкрутства, що схоже за намірами та результатами на навмисний вид банкрутства). Водночас, на нашу думку, формами організації процедури банкрутства, що підтверджуються чинним законодавством, є добровільна та примусова.

Висновки. Проаналізувавши різні підходи вчених до вивчення категорії банкрутства, можемо зробити

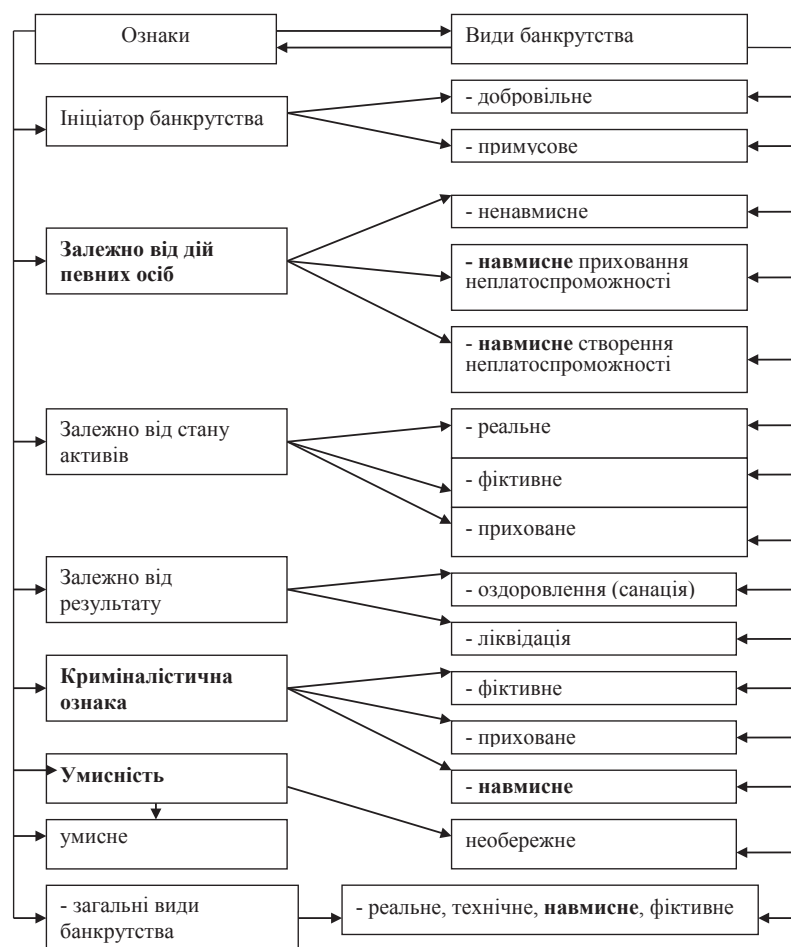

Рис. 1. Узагальнення різних видів банкрутства за класифікаційними ознаками [4; 14; 18]

висновок, що проблема визначення поняття та класифікації видів банкрутства підприємства потребує подальшого дослідження. Аналіз літературних джерел дав змогу обґрунтувати власне бачення поняття «банкрутство підприємства». Також узагальнено

різні класифікації видів банкрутства та запропоновано підхід, згідно з яким спрощується виявлення цих видів внаслідок різноманітного трактування загалом однакових наслідків у процедурі банкрутства підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бланк И. Основы финансового менеджмента. Серия «Библиотека финансового менеджера». Вып. 3. Киев: Ника-Центр, 1999. 512 с.
2. Власюк В., Гордієнко К., Пшенична А. Оцінка ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств (на прикладі ПАТ «Комбінат «Тепличний»). Економіка і суспільство. 2017. № 12. С. 68–72.
3. Волконський С. Актуальні питання банкрутства за законодавством України в умовах розбудови правової держави. Наше право. 2013. № 7. С. 184–188.
4. Доній В. Проблема визначення поняття та класифікації видів банкрутства фізичної особи-підприємця. URL: http://www.rusnauka.com/13_NBG_2015/Pravo/10_190960.doc.htm.
5. Дробишева О. Проблеми державного регулювання механізму банкрутства в Україні. С. 103–110. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_1_103.pdf.
6. Жалінська І. Діагностика ймовірності настання банкрутства підприємства в антикризовому управлінні: сучасні підходи та класифікація моделей. Вісник ЖДТУ. 2015. № 3 (73). С. 62–67.
7. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 31. Ст. 440. Постанова ВР від 14 травня 1992 р. № 2344-XII. 1992. № 31. Ст. 441. Із змінами.
8. Коваленко О., Скляренко К. Банкрутство підприємств України: причини та наслідки. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_066.pdf.
9. Козирєва В., Вертузаєва І. Ліквідаційна процедура у справах про неспроможність: окремі питання категоріального апарату та підстави. Юридичний вісник. 2010. № 1 (14). С. 64–68.
10. Костянецька Т. Теоретичні засади визначення основних категорій механізму банкрутства. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. № 2. Серія «Економічні науки». С. 228–234.
11. Кравченко О. Динаміка банкрутства підприємств та рівень безробіття. Молодий вчений. 2017. № 3 (43). С. 691–697.
12. Лазарева Н. Виникнення інституту неплатоспроможності суб'єктів господарювання та проблеми застосування законодавства про банкрутство під час кримінального провадження. Молодий вчений. 2017. № 8 (48). С. 364–368.
13. Онисько С., Агре О. Інститут банкрутства: економічна сутність та оцінка функціонування. Аграрна економіка. 2014. Т. 7. № 3–4. С. 11–15.
14. Рибалко О., Дьячкова Н. Фіктивне банкрутство та ознаки його виявлення. Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 2 (10). С. 71–77.
15. Сукрушева Г., Папуцин В. Причини та наслідки банкрутства вітчизняних підприємств у сучасних умовах. Економіка та суспільство. 2018. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/eng/journal-9/16-stati-9/920-sukrusheva-g-o-paputsin-v-m>.
16. Черна Ю. Поняття та основні ознаки системи банкрутства. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 1 (84). С. 145–155.
17. Шеремет А., Сайфулін Р. Финансы предприятий: учебник. Москва: ИНФРА-М, 1999. 343 с.
18. Шило В., Ільїна С., Барабанова В., Криштопа І. Фінанси підприємств за модульною системою навчання. URL: http://pidruchniki.com/20000117/finans/finans_pidpriyemstv.